

Beleving van prachtwijken

AUTEURS Nienke Visschers & Theo de Bruijn

FOTOGRAFIE Juriaan Simonis

Wijken staan momenteel in het middelpunt van de belangstelling. Uit onderzoek blijkt echter dat de beelden die beleidsmakers en bewoners van stedelijke vernieuwing hebben fors uiteenlopen. Meer samenspel tussen professionals en bewoners is noodzakelijk om het beleid voor 'prachtwijken' te laten slagen.

In juli 2007 presenteerde minister Ella Vogelaar van Wonen, Wijken en Integratie *Actieplan Krachtwijken. Van Aandachtswijk naar Krachtwijk*, dat gericht is op veertig stadswijken. In deze wijken spelen uiteenlopende problemen, zoals hoge werkloosheid, gezondheidsproblemen, achterstallig onderhoud, gettovorming en criminaliteit. De doelstelling is om de wijken in acht tot tien jaar om te vormen tot vitale omgevingen waarin het prettig wonen is. Het *Actieplan* is zeker niet de eerste poging in die richting. Denk bijvoorbeeld aan het Grotestedenbeleid en het Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing (ISV). Veel van de zogenaamde 'Vogelaarwijken' behoorden bovendien ook al tot de 56 wijken waarvoor haar voorganger Sybilla Dekker speciale aandacht had. Ondanks alle inspanningen blijkt onder andere uit recent onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau dat herstructurering slechts in beperkte mate een positief effect heeft op de leefbaarheid en veiligheid van wijken. Waar herstructurering effectief is, komt dat vooral doordat de bewonerssamenstelling van de buurt is veranderd. Sociaaleconomische problemen blijken niet eenvoudig op te lossen via een vooral fysiek georiënteerde wijkgerichte benadering. Partijen die aan de slag gaan met herstructurering neigen niettemin

nog steeds sterk naar investeren in 'het opknappen', 'meer uitstraling geven' en het aantrekken van 'andere mensen'. Er wordt daarbij te weinig uitgegaan van de bewoners en hun perspectieven op het wonen en hun woonomgeving. Het kabinet en de corporaties die nu investeren, zouden meer aansluiting moeten zoeken bij de mogelijkheden en kansen van bewoners. Centraal in dit artikel staat daarom de vraag hoe stedelijke vernieuwing de problemen in de Vogelaarwijken kan oplossen.

Beleving van stedelijke vernieuwing

De centrale doelstelling van stedelijke vernieuwing is te omschrijven als het creëren van een leefomgeving die aansluit bij de belevingswereld van bewoners. Het moet een omgeving worden die bewoners inspireert, maar die nadrukkelijk ook bestand is tegen het verstrijken van de tijd. Met de tijd kan immers de bevolkingssamenstelling veranderen en daarmee mogelijk ook de wensen van bewoners. Een duurzame aanpak vraagt daarom om een integrale visie, waarin zowel aan fysieke (ruimtelijke en ecologische), sociale als economische aspecten aandacht wordt geschonken en waarin bovendien plaats is voor participatie. Juist met het oog op de toekomst moet er in een herstructureringsopgave volop aandacht worden geschonken aan zaken als de energievoorziening, het gebruik van duurzame materialen, de mogelijkheden van waterretentie en het stimuleren van duurzame mobiliteit. Op kortere termijn gaat het echter vooral om het oplossen van problemen van bewoners.

Naar aanleiding van de nijpende, soms zelfs explosieve situatie heeft Pieter Winsemius in zijn korte tweede periode als minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM) de noodklok geluid. In veel achterstandswijken wonen namelijk mensen met een opeenstapeling van problemen. Ze zijn bijvoorbeeld werkloos, soms door ziekte of gedragsproblemen, hebben daardoor schulden, leven ongezond en verkeren vaak in een sociaal isolement, omdat sociale contacten die men normaal gesproken via het werk opdoet, ontbreken. Zodoende ontstaat een voedingsbodem voor prostitutie, drugsgebruik en criminaliteit. Mensen met meer mogelijkheden ontvluchten de wijk, waardoor problemen en probleemsituaties onder de achterblijvers cumuleren.

In het verleden werden dit soort bewoners en hun problemen te vaak verplaatst naar andere wijken. Vogelaar legt daarentegen een sterke nadruk op de sociale opgave binnen de wijken. Dit suggereert vertrouwen dat het wel goed komt met stedelijke vernieuwing, maar is dat terecht? Is de formulering van een sociale dimensie in herstructureringsprojecten afdoende om problemen op te lossen? Is, met andere woorden, het belevingskader van beleidsmakers voldoende afgestemd op dat van de bewoners?

Verschillende brillen

Onlangs is er onderzoek verricht naar beleving van stedelijke vernieuwing, waarin zowel door de bril van de bewoners als door de bril van beleidsmakers werd gekeken. Er zijn gesprekken gevoerd met beleidsmakers, waaronder professionals van gemeenten, de woningcorporaties en Kenniscentrum stedelijke vernieuwing (KEI), en met bewoners van drie stedelijke vernieuwingswijken: Roombeek in

Problemen die bewoners in hun directe woonomgeving signaleren, moeten ook op dat schaalniveau worden opgelost. Den Haag, Schilderswijk.

Enschede, Malburgen in Arnhem en Keizerslanden in Deventer. Daarnaast werd literatuuronderzoek verricht. Hieruit zijn verschillende aspecten van beleving afgeleid: sociale cohesie, sociale stijging, identiteit, reputatie en identificatie, fysieke aspecten en ruimtelijke inrichting, leefstijlen, toekomstige ontwikkelingen, tijdgeest, tijdsordening, maatwerk, partijen en communicatie en planning. De beleidsmakers en bewoners hebben (open) vragen beantwoord over deze onderwerpen om het belang van elk van deze aspecten te achterhalen. Hieruit bleek dat sommige aspecten belangrijker worden geacht dan andere. Ook kwamen er verschillende invalshoeken voor de belevingsaspecten aan het licht.

Voor beleidsmakers is sociale cohesie – buurtbinding, samenleven en betrokkenheid – een belangrijk thema, en de mate waarin er in een buurt sociale cohesie is, hangt volgens hen samen met leefstijlen. Het leefstijlenprincipe blijkt voor professionals een methode om met de verschillende groepen mensen om te kunnen gaan. Sommigen zijn enthousiast, omdat het helpt om te bepalen wie er precies in de wijk woont en wie er in de toekomst zouden moeten gaan wonen. Andere beleidsmakers hechten belang aan uitsluiting en leefstijlen, omdat het verschillen in beleving kan verklaren.

Sociale cohesie kan daarnaast per buurt verschillen, ook binnen één wijk. De beleidsmakers zijn van mening dat sociale cohesie niet af te dwingen is, maar wel gestimuleerd kan worden. Er wordt gesproken over het creëren van randvoorwaarden, zodat mensen sociale contacten kunnen leggen. Beleidsmakers noemen daarbij verschillende sociale projecten en activiteiten die bedoeld zijn om de bewoners uit hun

isolement te halen.

Daarnaast zijn identiteit, reputatie en identificatie volgens beleidsmakers van belang voor de beleving van bewoners, al gaat het daarbij soms slechts om details. Men erkent dat reputatie moeilijk te beïnvloeden is, maar dat het desondanks belangrijk is dat er positief over een wijk wordt gesproken.

Gezien door de bril van de beleidsmakers zijn verder sociale stijging, in de zin van werkgelegenheid en onderwijs, en fysieke aspecten, zoals architectuur, openbare ruimte en de ligging van de woningen, van belang voor de beleving van de wijk. Ook legt men nadruk op de keuzemogelijkheid voor mensen om in de wijk te blijven wonen en daar eventueel hun eigen huis te bouwen. De tijdgeest speelt bovendien een rol van belang.

Maatwerk is vanuit het perspectief van de beleidsmakers een van de essentiële thema's. Hierbij moet gedacht worden aan aandacht voor het gebied en een aanzienlijke rol voor bewoners, lokale organisaties en de overheid.

Hoewel de meeste professionals weinig belang hechten aan tijdsordening, vinden zij (communicatie over) de planning van stedelijke vernieuwing wel heel belangrijk. Die moet helder zijn en de juiste verwachtingen scheppen. Wonen is een primaire levensbehoefte en daar mag niet mee gesold worden.

Bewoners noemen deels andere aspecten die van belang zijn voor de beleving. Contacten in de buurt zijn belangrijk: men wil weten wat er in de directe omgeving speelt en wil zijn burens kennen. Met 'samenleven' houdt men zich minder bezig. Ook de reputatie van de wijk vinden

bewoners niet zo belangrijk. Trots zijn op de wijk is niet nodig, zolang men er maar prettig woont. Het spreken over een 'probleemwijk' helpt daarbij niet. Aan fysieke aspecten, zoals de woning en een groene omgeving, wordt heel veel belang gehecht. Dit bepaalt of bewoners zich thuis voelen in de wijk. Ook de bevolkingssamenstelling, de ligging van de wijk en de voorzieningen zijn daarop van invloed. Tijdgeest en tijdsordening zijn daarentegen geen relevante thema's voor bewoners. Sociale stijging wel; niet voor zichzelf maar voor anderen. Tot slot willen bewoners graag in het vernieuwingsproces worden betrokken.

Uit het onderzoek kan worden opgemaakt dat de brillen waardoor beleidsmakers en bewoners naar stedelijke vernieuwing kijken, van elkaar verschillen. Zij spreken over andere thema's. Dit verschil komt vooral tot uitdrukking in het schaalniveau waarover men denkt. Bewoners beleven hun wijk op een veel lager schaalniveau dan professionals. Bewoners vinden hun straat belangrijk, terwijl beleidsmakers op het niveau van de wijk, de stad en zelfs de regio kijken. Ze denken dat ze voor de bewoners goede beslissingen nemen, maar door het verschil in oriëntatie maken ze in de ogen van de bewoners verkeerde keuzes. Uit het onderzoek blijkt dat beleidsmakers ervan overtuigd zijn dat ze door middel van participatie en inspraak volop rekening houden met bewoners, maar in werkelijkheid gaan de 'oplossingen' die door beleidsmakers worden aangereikt vaak voorbij aan de problemen die door bewoners worden ervaren.

Ieder z'n schaalniveau

Stedelijke vernieuwing wordt vooral vanuit de beleidstheorie aangepakt. Wellicht dat vanuit het perspectief van beleidsmakers de stedelijke vernieuwing effectief is (afgezet tegen bijvoorbeeld fysieke indicatoren), maar vanuit het perspectief van bewoners en op langere termijn zijn de resultaten bepaald niet onomstreden. Problemen van bewoners worden vaak verplaatst of ongemoeid gelaten in plaats van opgelost. Een belangrijke oorzaak voor het onvoldoende slagen van de stedelijke vernieuwing is met andere woorden het feit dat er onvoldoende rekening wordt gehouden met de beleving van bewoners. Terugkomend op onze centrale vraag moeten we constateren dat de gehanteerde aanpak niet garandeert dat problemen van 'prachtwijken' daadwerkelijk worden opgelost. Er ontbreekt namelijk een schakel

tussen de beleidsmakers en de bewoners. Onze aanbeveling is dat beleidsmakers het schaalniveau van bewoners loslaten en bewoners daar zelf over laten beslissen. Beleidsmakers hoeven slechts 'de piketpalen' uit te zetten.

Bij stedelijke vernieuwing klinkt vaak de roep om meer participatie, maar daar moet onze boodschap niet mee worden verward. Niet alles kan immers aan bewoners worden overgelaten. Zij redeneren vooral vanuit hun directe woonomgeving, maar er zijn ook problemen op verschillende hogere schaalniveaus die om een deskundige oplossing vragen. Een voorbeeld is de eerdergenoemde duurzaamheidsopgave. Ook al hechten bewoners niet aan verregaande energiebesparing of waterretentie, dat neemt niet weg dat overheden en corporaties de taak hebben om hier aandacht aan te schenken.

Beleidsmakers en bewoners hebben dus verschillende beelden wanneer het gaat over belevingsaspecten, doordat zij de werkelijkheid beschouwen vanuit verschillende schaalniveaus. Huffstadt et al. betoogden onlangs in *Schakelen door schalen* (2007) dat schakelen tussen schaalniveaus noodzakelijk is om de stedelijke vernieuwing succesvol te laten zijn. Dit pleidooi willen wij graag onderschrijven. Een praktijkvoorbeeld van deze werkwijze is de Deventer Wijkaanpak. Bewoners hebben daar zeggenschap over en budget voor oplossingen voor problemen die zij zelf in hun directe woonomgeving signaleren. Tegelijkertijd bewaken de gemeente en de corporaties hun eigen beleidsdoelstellingen. Dit samenspel en de balans tussen controleren en vrijlaten lijken een weg voor stedelijke vernieuwing die vruchtbaarder is dan de huidige praktijk in veel steden.

Nienke Visschers (n_visschers@hotmail.com) is planoloog en studeert nu Stadsgeografie aan de Universiteit Utrecht. Dit artikel is gebaseerd op haar afstudeeronderzoek. Theo de Bruijn is als lector Duurzame Leefomgeving verbonden aan Saxion Hogescholen (t.j.n.m.debruijn@saxion.nl). Op 17 april 2008 organiseerden Saxion Hogescholen en Woonbedrijf ieder1 een symposium over tijd en beleving in stedelijke vernieuwing. Meer informatie is te vinden op <www.plukstedelijkevernieuwing.nl>.

Literatuurselectie

- Bolt, G. & M. Torrance (2004) Sociale cohesie en stedelijke herstructurering. VHV-bulletin 31, 4, pp.10-13.
- Bruijn, T. de (2003) Samen werken aan duurzame ontwikkeling. Deventer.
- Huffstadt, M., M. Kiers & B. Boonstra (2007) Schakelen door schalen. Rotterdam: KEI.
- Visschers, N. (2007) Beleef mee(r). Over beleving in tijd bij stedelijke vernieuwing. Deventer.
- VROM-raad (2006) Stad en stijging. Sociale stijging als leidraad voor stedelijke vernieuwing. Den Haag.
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2005) Vertrouwen in de buurt. Den Haag, Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Wittebrood, K. & T. van Dijk (2007) Aandacht voor de wijk. Effecten van herstructurering op de leefbaarheid en veiligheid. Den Haag: SCP.

Beleidsmakers	Bewoners
Buurtbinding, samenleven en betrokkenheid	Contact met de buurt en buren kennen
Sociale projecten en activiteiten	Prettig wonen
Creëren van randvoorwaarden voor sociale contacten	Fysieke aspecten, zoals woning en groen
Identiteit, reputatie en identificatie	Samenstelling van de wijk, ligging en voorzieningen
Positief geluid spreken over de wijk	Sociale stijging voor anderen
Sociale stijging	Betrokkenheid in vernieuwingsproces
Fysieke aspecten	
Tijdgeest	
Leefstijlen	
Maatwerk	